

Se bo mera uspešnosti poslovanja združb spremenila?

Miran Mihelčič

e-pošta: miran.mihelcic@fri.uni-lj.si

Povzetek

Spremembe v razvoju tako proizvajalnih sil kot družbenih odnosov v sodobni družbi odpirajo tudi vprašanje ustreznosti sedanjega motivacijskega sistema tako za upravljavce združb kot za lastnike sodelujočih proizvajalnih tvorcev v njih, zlasti zaposlenca, in druge deležnike. V prispevku so ob iskanju odgovora o tem, kako deliti poslovni izid v združbah, npr. podjetjih, izpostavljene teme družbene odgovornosti, prispevkov lastnikov proizvajalnih tvorcev k dodani vrednosti in tveganja, ki ga ti lastniki sprejemajo. Upoštevanje navedeno je predstavljeno razmišljanje o potrebni spremembi ali vsaj dopolnitvi mere uspešnosti združb, ki velja v kapitalističnem sistemu, in posledicah tega na ravnateljstvo.

Ključne besede: ravnateljstvo, dodana vrednost, družbena odgovornost, tveganje, prispevki tvorcev, delitev dodane vrednosti

1 Uvod

Pred nosilci ravnateljstva v združbah so vedno številne naloge. Med njimi je pri (poslovodnih) ravnateljstvih gospodarskih združb – podjetij na prvem mestu doseganje ustreznih ekonomskih ciljev oziroma poslovnih izidov, saj so ti ključno sodilo za oceno njihovega dela. Tudi ravnatelj v nepridobitnih združbah, npr. v zavodih ali uradih javne uprave, se ob sicer drugih poudarkih v njihovih nalogah ne morejo izogniti presoji, merjeni skozi določen poslovni izid. Ob tem, ko se ravnateljstvo ponuja širša paleta prikazovanja (pozitivnih) poslovnih izidov (dobiček, dodana vrednost ali dohodek, razširjeni dobiček, kosmati dobiček, razlika v ceni, prispevek za kritje stalnih stroškov in oblikovanje dobička), pa poslovanje z izgubo vedno velja kot ekonomski neuspeh. Pri ugotovljeni izgubi seveda ni vseeno, ali gre za izgubo zaradi premajhne dodane vrednosti za pokrivanje vnaprej razporejenih dohodkov ali za izgubo zaradi premajhnega prihodka za doseganje dodane vrednosti.

Skrbni vrhovni ravnatelj bi morali vedno ocenjevati položaj in dosežke svoje združbe v procesu družbene reprodukcije, bodisi enostavne bodisi razširjene. Vse štiri faze tega procesa, proizvodnja, pod katero moramo razumeti vse

oblike ustvarjanja, delitev, menjava in poraba, so, in to marsikdo spregleduje, medsebojno povezane in soodvisne. Družbeno neustrezno obnašanje nosilcev odločitev v katerikoli izmed njih prizadene dogajanja v drugih fazah in s tem seveda vse, ki so v proces reprodukcije vključeni.

Gospodarstvo na ravni države, še bolj pa celotno svetovno gospodarstvo, je namreč »sestavljeno iz množice gospodarskih enot, v katerih potekajo individualni procesi gospodarjenja, ki se medsebojno povezujejo v splet družbene reprodukcije. Družbeni način gospodarjenja pa je odvisen od tega, kdo je nosilec ali subjekt gospodarjenja. Ta se v gospodarjenju peha za sebi lastnimi cilji gospodarjenja. Tip nosilca gospodarjenja pa je določen z obliko lastnine sredstev za proizvodnjo. Vse to pa je končno vendarle odvisno tudi od razvojne stopnje, ki so jo dosegle proizvajalne sile dela« (Lipovec, 1987, 40). Černe (1981) ponuja razširjen spisek določil vsakega družbeno-ekonomskega sistema, saj k tipu prevladujočega tehnološkega procesa ustvarjanja dodane vrednosti, lastninskim in upravljavskim oblikam ter motivacijskemu vzvodu sistemov zainteresiranosti doda še organizacijske oblike in koordinacijski mehanizem (trg, načrt). Naj ponovimo, da so vsa ta določila medsebojno soodvisna, sprememba enega pogojuje manjše ali

večje spremembe drugih. Spremembe lastninskih in upravljavskih oblik lahko tako narekujejo tudi (po Lipovcu) spremembe cilja gospodarjenja oziroma mere uspešnosti in (iz upravljanja izvedenega) načina ravnateljavanja.

Namen tega prispevka je opozoriti bralca, zlasti (poslovodne) ravnatelje, vključno predsednike in člane uprav, da razvoj znanosti, tehnologije in tehnike kot proizvodjalnih sil v povezavi s spremembami v družbenem, zlasti političnem in kulturnem, življenju ter nujni skrbi za doslednejše varstvo okolja narekuje premislek o možni ali celo potrebni smeri sprememb glede mere uspešnosti in s tem družbenih odločitev v fazah procesa družbene reprodukcije. Ob sicer velikem pomenu faze ustvarjanja (dodane) vrednosti, v kateri je z dobrim ravnateljavanjem možno največ prispevati k uspešnosti, so z doseženo ravnijo uspešnosti tesno povezane tudi odločitve v fazi delitve in z njo povezanega razporejanja poslovnega izida.

Vprašanja, ki bi si jih zaradi posledic delitvenih odločitev na dogajanje v združbah ob upravljalcih morali zastavljati tudi ravnatelji, so seveda že dolgo predmet raziskovanj v različnih teorijah delitve ustvarjene vrednosti. Cilj tega prispevka je zato nakazati eno od možnih preoblikovanj ali vsaj koristno dopolnitev sedanje mere uspešnosti kapitalističnega sistema gospodarjenja z novo mero uspešnosti ter z njo ustrezno utemeljenih delitvenih odločitev.

2 Odprta vprašanja v teorijah delitve dodane vrednosti in družbena odgovornost

V nasprotju z ozkim gledanjem na zadostitev zakonskim določilom in poudarjenim tehtanjem interesov udeležencev v delitvi bi bilo koristno, če bi si ravnatelji ob delitvenih odločitvah vzeli vsaj nekaj časa tudi za presojo primernosti posledic zamišljenega razporejanja poslovnega izida združbe vsaj z vidika odgovorov na naslednja vprašanja, ki se sicer postavljajo predvsem pri ocenah ustreznosti različnih teorij delitve:

1. Kako (in ali sploh) teorija razrešuje vprašanje nagrad, torej dohodkov, temeljnima sodelujočima proizvodjalnima tvorcema, delu in kapitalu?
2. Ali teorija vodi k oblikovanju konkretnih opredelitev dela dodane vrednosti za razvoj družbe, konkretno povečanje potrebnih zmogljivosti?

3. Ali teorija prisiljuje nosilce ali lastnike proizvodjalnih tvorcev k njihovi gospodarni uporabi ali izrabi?
4. Ali je v teoriji ponujen vzvod, ki vodi k gospodarskemu in socialnemu ravnotežju v družbi?
5. Je v teoriji vgrajen vzvod, ki omogoča ohranjanje ali celo izboljševanje potrebnega ravnotežja v varstvu narave našega planeta? (primerjaj: Mihelčič, 1983, 77)

Kljub temu, da sta le prvo in tretje vprašanje izrazito povezana z mero ali merami uspešnosti poslovanja združb, utegne biti premislek glede delitve tudi ob preostalih treh vprašanih še kako koristen. Preostala tri vprašanja so v drugi polovici prejšnjega stoletja (Rozman, Kovač, 2012, 86, 87, 89) začeli še zlasti pospešeno povezovati z vprašanjem odgovornost podjetij in drugih združb do širše družbe (angl.: society) (v nadaljevanju: družbena odgovornost). Tako naj bi ravnatelji v podjetjih ne upoštevali le zakonov in gospodarskih ciljev, ampak tudi interese drugih pomembnih skupin, ki vplivajo na uspešnost poslovanja podjetja ali na katere podjetje vpliva s svojim delovanjem.

Razmere v vsaki sodobni državi so seveda predmet neprestanega prepoznavanja, ugotavljanja, analiziranja in vrednotenja političnih, gospodarskih, družbenih, vključno s kulturnimi oziroma etičnimi in demografskimi, tehnoloških, vključno s tehničnimi, pravnih in okoljskih dejavnikov poslovanja v opazovanem času. Ti dejavniki so v povezavi s prej navedenimi določili družbeno-ekonomskega sistema bodisi odvisne bodisi neodvisne spremenljivke. V sedanjem obdobju lahko tako že vse bolj navzoče zahteve po povečani družbeni odgovornosti obravnavamo ne le kot etični dejavnik, ampak v odnosu do narave tudi kot okoljski dejavnik poslovanja.

Družbena odgovornost ima številne vidike. Lahko jo opredelimo z vidika različnih družbenih skupin (državlani, tujci, zaposleni, nezaposleni, potrošniki, drugi kupci, dobavitelji), časa (preteklost, sedanjost, prihodnost), človeških generacij (starejši, sedanjí nosilci aktivnosti, prihodnji rodovi), območno različno opredeljenih skupnosti (krajevne skupnosti, četrtne skupnosti, občine, regije, države, skupnosti držav), predmeta skrbi (zrak, voda, zemljišče), vsebine skrbi (varnost, zdravje, trdnost družin, kakovost življenja) itn.

3 Prevladujoči pomen dobička v kapitalističnem podjetju

Z vidika vloge poslovanja, upravljavcev in zlasti ravnateljev združb je ob danih trendih zanimiv smiseln odgovor na vprašanje: »H kateremu cilju ali ciljem naj pravzaprav težijo ravnatelji združb?« Je v domeni odgovornosti nosilcev odločitev v podjetjih le ustvarjanje dobička, morda tudi ustvarjanje vrednosti za vse udeležence, zlasti deležnike, (primerjaj: Rozman, Kovač, 2012, 86) ali še kaj več?

Po prevladujočem pojmovanju je (bil) v kapitalizmu vsaj za lastnika podjetja kot upravljavca in ravnateljevega delodajalca odgovor povsem nedvoumen. Po mnenju Bohinca (2016, 98, 99) »je podjetje personificiran kapital, ki je naložen v gospodarsko funkcijo, ki pridobi pravno subjektiviteto z organizacijo v gospodarsko družbo kot njegovo pojavno obliko. ... Materialni substrat podjetja je njegovo premoženje, ki predstavlja jamstveno maso za obveznosti, ki jih prevzema podjetje kot družba, torej kot pravno-organizirani kapital v pravnem prometu, oz. se zaveže tretjim. Premoženje se personificira z ustanovitvijo gospodarske družbe.« Kapital je po »izročilu« politične ekonomije vrednost, ki ustvarja vrednost, a ne le to, ustvarja naj tudi presežno vrednost. Za kapitalista najbolj žlahtni del te presežne vrednosti pa je dobiček kot ciljna kategorija. Taka ciljna kategorija vodi do najpomembnejšega kazalnika ali mere uspešnosti kapitalističnega podjetja, dobičkonosnosti (profitabilnosti, rentabilnosti) kapitala, izraženega z razmerjem med dobičkom in vloženim kapitalom.

Podjetje v takem (kapitalističnem) okolju tako deluje kot pravna in poslovna celota za opravljanje določenih, predvsem t. i. gospodarskih dejavnosti. Je pravna oseba; večno načelo pri njegovem delovanju je – zaradi težnje po obstoju in razvoju (angl.: *going concern*) – povečevanje gmotnega in moralnega premoženja (njegovih lastnikov), običajni kratkoročni cilj pa je – tudi na rovaš zniževanja plač zaposlencem – doseganje (ustreznega obsega in ravni) dobička. Pri tem se ekonomisti seveda zavedamo, da je podjetje (skupaj s svojim lastnikom ali več njih: družbo) ekonomski in pravni osebek, ki mora poslovati ekonomsko samostojno v svojem imenu in (tudi) za svoj račun v okviru splošnih ekonomskih zakonov in konkretnih pravnih predpisov države, v kateri ima svoj sedež.

Ko se pri obravnavanju podjetja – in ne družbe njegovih lastnikov – osredotočimo predvsem na njegovo ekonomsko poslanstvo, potem so temeljne

vrste odločitev, za katere upravljavci in zlasti (poslovodni) ravnatelji v podjetjih potrebujejo informacije, povezane predvsem z iskanjem odgovorov na naslednja vprašanja:

- Kaj in za koga bomo ustvarjali in komu prodajali?
- Kako, s kom in s čim bomo ustvarjali?
- Kdaj, koliko in po čem bomo ustvarjali in prodajali?

Pri proučevanju družbe (naložbenikov) kot lastnice podjetja z vloženim kapitalom pa kaže še kako pogledati tudi kot na splet dogovorov, napisanih in nenapisanih, med lastniki oziroma nosilci proizvodjalnih tvorcev. Najpomembnejši dogovori med lastniki določajo potreben obseg in ovrednotenje (različnih) vložkov, vpliv (z vložki povezanih glasovalnih pravic) oziroma omejitve pri posameznih odločitvah, npr. glede sprememb v lastništvu, in pripadnost preostanka izida.

4 Pomen delitve izida z vidika ciljev širše družbene skupnosti

Z omembo »preostanka izida« smo se ob v kapitalizmu prevladujoči kategoriji dobička približali osrednji temi našega razmišljanja, t. j., h kateremu izidu naj ravnatelji v različnih vrstah združb danes in v prihodnosti pravzaprav težijo in kako naj se ta izid deli. Se ravnatelji in tudi upravljavci v podjetjih ter drugih združbah lahko obnašajo v odnosu do zahtev družbenih skupnosti, npr. občin in držav, v katerih delujejo, in drugih sodelujočih, npr. zaposlencev, kot prosti strelci v razmerah, v katerih prosto delujejo le zakonitosti neomejene tržne konkurence, ali pa morajo upoštevati tudi potrebe in cilje svoje družbene skupnosti?

Gospodarske krize, tako velike kot majhne, so nas podučile, da se je podrejanje zgolj zakonitostim tržne konkurence praviloma potrdilo kot napačno. Zato se morajo ravnatelji v vseh združbah, ne le v podjetjih, zavedati, da naj bi bili učinki delovanja združb ter delitev izida v tudi službi doseganja ekonomskih in drugih ciljev širše družbene skupnosti. Ti so danes – kot okvir družbene odgovornosti – vsaj naslednji:

- gospodarska rast in razvoj, kjer gre za povečevanje obsega vse bolj kakovostnih poslovnih učinkov – dobrin, ki omogočajo večjo kakovost življenja,

- ohranjanje kakovosti in raznovrstnosti okolja tudi za prihodnje generacije,
- zagotavljanje polne zaposlenosti, kar pomeni, da naj bi vsi, ki so sposobni in voljni delati, imeli primerno zaposlitev,
- zagotavljanje trdnosti cen, kar pomeni ohranjanje ali zmanjševanje splošne ravni cen ter izogibanje inflaciji ter deflaciji,
- uveljavljanje ekonomske svobode, kar pomeni, da naj bi imeli gospodarski in drugi osebki (podjetniki, kupci itn.) možnost svobodnega odločanja glede izbire svojih ekonomskih dejanj in dejavnosti,
- omogočanje pravične razdelitve ustvarjene (presežne) dodane vrednosti, kar pomeni, da naj ne bi nobena skupina ljudi živela v hudi revščini, medtem ko bi druge skupine ljudi uživale v velikem razkošju,
- zagotavljanje ekonomske varnosti, zlasti zadostno pomoč bolnim, telesno ali umsko prizadetim, ostarelim ali drugače onеспособljenim ali odvisnim skupinam ljudi,
- doseganje ustrezne tehnološke in ekonomske učinkovitosti ter uspešnosti s čim bolj smotrno izrabo razpoložljivih proizvodjalnih tvorcev.

5 Mera uspešnosti, kazalci in kazalniki ter odnosi med ustvarjalci vrednosti

Ob teh ciljeh širše družbene skupnosti se zlasti pred ravnateljstva podjetij in drugih združb, ki želijo v konkretnem sedanjem ali prihodnjem družbeno-ekonomskem sistemu in dani meri uspešnosti delovati tudi družbeno odgovorno, postavlja vprašanje določitve pomena in posledično »vloge« različno opredeljenih izidov njihovega poslovanja ter kazalnikov, povezanih z njimi.

Izide poslovanja je – kot smo že omenili – namreč možno glede na izbrani vidik opredeliti na več načinov, ožje ali širše. Z družbeno-ekonomskega vidika je bil pri nas, v okviru SFRJ, poslovni izid združb od leta 1974 do začetka leta 1989 ob izgubi le dohodek kot razlika med vsemi prihodki in izbranim delom odhodkov. V letih pred 1990 je bila v pogojih »socialistične blagovne proizvodnje« pri nas zato med vrednostno izraženimi cilji formalno-tehnično še zlasti izpostavljena čim višja raven naslednjih kazalnikov v danem poslovnem letu: dohodkovno izražene proizvodnosti ali dohodkovnosti (dohodek/zaposlenca), dohodkovno

izražene donosnosti sredstev (dohodek/povprečno uporabljena poslovna sredstva), čiste poslovno-sistemske donosnosti sredstev (akumulacija/povprečno uporabljena sredstva) in kazalnika (povprečni) osebni dohodek/zaposlenca v (temeljni) organizaciji združenega dela.

Po letu 1989, ko je bilo z zakonodajo v naših združbah uradno uveljavljeno ugotavljanje poslovnega izida s poslovno-tehničnega vidika, je celotni poslovni izid razlika med vsemi prihodki in vsemi odhodki – med temi ni deležev zaposlencev v dobičku – ter se kaže kot dobiček ali izguba. Gre le za računovodski poslovni izid, ki se praviloma razlikuje od obdavčljivega poslovnega izida v istem poslovnem letu in se ugotavlja v skladu z davčnimi predpisi. Spisek kazalnikov, ki jih ponuja kapitalizem, je prinesel potreben kakovosten premik od zgolj kratkoročnih letnih tudi k dolgoročnim kazalnikom, torej k meram rasti in ustvarjanja kapitala v daljšem obdobju. Pri lastnikih v delniških družbah se tako daje poudarek tudi kazalnikom »tržni zaslužek pri prodaji delnice« in »dividenda na delnico«.

Že iz navedenega je razvidno, da opredelitev izida in z njim pogojenih mer uspešnosti sploh ni toliko vprašanje računovodske tehnike, kot odnosov med nosilci poslovanja združbe ter drugimi sodelujočimi, zlasti deležniki. Bergant (2017, 97, 98) tako opozarja, da je treba dosledno razlikovati med pojmom (zainteresirana) interesna skupina in deležnik. Med deležnike tako uvršča le tiste interesne skupine, ki neposredno nosijo tveganje v zvezi s poslovanjem združbe, to pa so zlasti lastniki (angl.: *stockholders*), zaposlenci in upniki, vključno z državo in nekaterimi poslovnimi partnerji. Iz besede deležnik (v tveganju) logično izhaja, da bi morali biti deležniki udeleženi v ustvarjeni dodani vrednosti. Moramo pa to udeležbo seveda povezovati tudi z obsegom tveganja »bolj ali manj sodelujočih«.

Izbira in uporaba izbrane mere uspešnosti ter z njo povezanih drugih kazalcev in kazalnikov sta torej povezana z družbenimi odnosi med sodelujočimi v vseh štirih fazah procesa družbene reprodukcije. Uporaba izbrane mere uspešnosti je še zlasti odločilna za dogajanje in odločitve v fazah ustvarjanja in delitve.

Razmišljanje o družbeni odgovornosti nam je že pokazalo, da je treba v delovanju združb v teh dveh fazah upoštevati sile in interese večjega števila a) dejavnikov, ki (lahko) prispevajo k izidu poslovanja, z vključevanjem v delovanje pa tvegajo, da se njihovi prispevki v različnih oblikah

vložkov ne bodo vedno izšli v pričakovanih učinkih skupnih prizadevanj oziroma bodo njihovi prispevki v sami delitvi izida v primerjavi z drugimi sodelujočimi podcenjeni, in b) »skupin, ki posredno nosijo del tveganja delovanja združbe: to so zlasti skupine v ožjem ali širšem okolju združbe, saj poslovanje združbe vpliva na njihovo blaginjo (življenjski standard) in počutje« (Bergant, 2017, 97).

6 Usmerjanje razporejanja dodane vrednosti

V svojem prispevku (Mihelčič, 2016, 27, 28) sem glede potrebnega usmerjanja preostalega dohodka kot dela še ne razporejene dodane vrednosti ob koncu poslovnega leta navedel štiri dele, namenjene prejemnikom tega dela dodane vrednosti v gospodarskih družbah, in sicer: (1) dividende za lastnike kapitala, (2) dodatne osebne dohodke zaposlencev, (3) zadržani dobiček – akumulacijo v podjetju in (4) dohodek za »zagotovitev trajnostnega okoljskega in družbenih ravnotežij«.

Navedba dohodka in dodane vrednosti v prejšnjem odstavku seveda terja, da pojasnimo povezavo med obema izrazoma. Tako bomo dohodek oziroma dohodke razumeli kot izraz vseh delov dodane vrednosti, (ki in) ko jih deležniki v procesu (enostavne ali razširjene reprodukcije) po opravljeni menjavi na podlagi svojega (družbeno-ekonomskega) položaja v ustvarjanju in delitvi dodane vrednosti pridobijo – predvsem kot nadomestilo za svoj prispevek k dodani vrednosti v konkretni obliki (so) delovanja – za svojo porabo.

Uporaba izraza »preostali dohodek« je v praksi seveda pogojena s tem, da so si nekaj svojega deleža v predhodnih (sekundarni in terciarni) delitvi dodane vrednosti že »odrezali« nekateri deležniki, npr. država, banke, zaposlenci in lastniki prednostnih delnic. Pri določanju »kosov pogače« dodane vrednosti za različne prejemnike dohodka si kaže glede na naše dosedanje razmišljanje zastaviti **vprašanje**, ali so njihovi deleži v dodani vrednosti v nekem logičnem razmerju z njihovim prispevkom k njej, velikostjo tveganja, ki so ga ti prejemniki v sodelovanju pri ustvarjanju dodane vrednosti prevzeli, ter bremenom družbene odgovornosti, povezanim z naravo delovanja združbe, zlasti njeno dejavnostjo.

7 Oblikovanje nove (dodatne) mere uspešnosti

Ob tako zastavljenem vprašanju se nujno postavi tudi zahteva po dobrem odgovoru glede mere uspešnosti, ki bi ustrezala ne le primerjalnemu vrednotenju izidov med združbami in zahtevi glede upoštevanja družbene odgovornosti, ampak nakaz(ov)ala tudi velikosti prispevkov in tveganj posameznih deležnikov pri ustvarjanju dodane vrednosti. Brez odvečnega utemeljevanja lahko rečemo, da zgolj kategorija dobička v primerjavi z vloženim (finančnim) kapitalom ne more biti dober odgovor na to zahtevo.

Kot vsaj enakovreden in tudi logičen odgovor se glede na vse povedano kot cilj tu nedvomno ponuja kategorija dodane vrednosti, torej razlika med seštevkom vseh prihodkov in vseh odhodkov v računovodskem smislu (Pravila skrbnega računovodenja, točka 4.8, sedmi odstavek), razen:

- plač ter povračil zaposlencem v okviru poslovnih odhodkov (stroškov dela);
- obresti ter drugih nadomestil, ki pripadajo posojilodajalcem in drugim upnikom v okviru odhodkov (stroškov financiranja);
- davkov, ki pripadajo državi (Bergant, 2017; 17).

Za potrditev ali zavrnitev tako (računovodsko) opredeljene dodane vrednosti kot kazalca oziroma (po primerjavi z ustrezno opredeljenim vložkom) kazalnika uspešnosti se je glede na preostale pogoje (prispevek in velikost tveganja deležnika, družbeno odgovorno delovanje združbe) najprej treba zateči k podmeni (marksistične) politične ekonomije o delu kot vsebini vrednosti. To podmeno pa je po mojem mnenju potrebno nadgraditi tudi z razumevanjem kapitala kot minulega dela, ki omogoča nosilcem tekočega dela bolj učinkovito dodajanje vrednosti poslovnim učinkom.

Ob sprejemanju te dopolnjene podmene se je treba zavedati razlike med (davčno) dodano vrednostjo v poslovnem učinku in dodano vrednostjo z vidika nosilcev tistih porabljenih prvin v njegovem nastajanju, ki jih je treba nadomestiti oziroma obnoviti. Gre – poenostavljeno gledano – predvsem za nujno nadomestitev prenesene vrednosti delovne sile in oportunitetnega stroška kapitala. To pa pomeni, da je računovodski pristop k izračunavanju dodane vrednosti kot morebitnega kazalca uspešnosti brez odbitnih postavk v višini zneskov teh prenesenih vrednosti vprašljiv.

Bergant (2017, 165) zato kot kazalec/števec v še ne natančno neopredeljeni meri uspešnosti ponuja kategorijo **presežne dodane vrednosti**, to je razliko med računovodsko ugotovljeno dodano vrednostjo na eni strani ter ovrednotenega potroška delovne sile kot priznanega stalnega stroška poslovanja in stalnega stroška (lastnikov) vključenega kapitala na drugi strani. Ta presežek ali preostanek je lahko naslov za dodatne udeležbe zaposlencev, lastnikov finančnega kapitala, nekaterih drugih financerjev, države ter za oblikovanje v virih sredstev združbe **zadržane presežne vrednosti, ki (lahko celo nerazdelno v celotnem obdobju delovanja združbe) pripada zaposlencem in zadržane presežne vrednosti, ki pripada lastnikom kapitala** (podčrtal: avtor).

Velikost te kategorije je torej ob drugih znanih računovodskih postavkah odvisna od dveh po znesku velikih neznank: vnaprej priznanih stroškov tako nosilcem delovne sile kot nosilcem kapitala, delno pogojenih tudi z organsko sestavo kapitala. Pod tem pojmom moramo razumeti razmerje med potrebnim kapitalom in vrednostjo delovne sile zaposlencev. Zanimivo je, da je praksa samoupravnega sporazumevanja o merilih za razporejanje dohodka in delitev sredstev za osebne dohodke v Sloveniji na podlagi ustreznega republiškega zakona iz leta 1973 že v letih 1974 in 1975 ponudila Bergantovi zamisli podobno izhodišče in sicer v modelu samoupravnega sporazuma dejavnosti »črne in barvaste metalurgije« (Mihelčič, 1983, 202-204). Avtor modela je (bil) Andrej Cetinski.

Če si ogledamo ponujeno kategorijo presežne dodane vrednosti kot števec kazalnika mere uspešnosti še z vidika zahtev omenjenega dobrega odgovora, ugotovimo, da bi ob ustrezni določitvi zneskov »velikih« neznank kot sestavin imenovalca mere uspešnosti lahko:

- a) služila kot dobra osnova za primerjalno ocenjevanje med združbami konkretne dejavnosti,
- b) izražala velikost prispevkov nosilcev vsaj dveh vložkov, dela in kapitala,
- c) s tem v določeni meri izražala tudi obseg tveganj nosilcev teh dveh vložkov,
- d) omogočala zadovoljivo izhodišče za družbeno odgovorno obnašanje, in
- e) utemeljevala usmeritev razporejanja te kategorije.

8 Uveljavljanje nove (dodatne) mere uspešnosti

Ob bok zahtevi po družbeno odgovornem obnašanju bi morala vsaka država kot predstavnik organizirane družbe že pri ugotavljanju poslovnega izida združb čimprej uveljaviti tudi prikazovanje kategorije »povzročenih zunanjih stroškov« za združbe vseh tistih dejavnosti, ki s svojim delovanjem znižujejo vrednost okolja, v katerem delujejo. Seveda gre tudi tu za zneskovno neopredeljeno neznanko, katere smotrna določitev pa bi nedvomno pomenila korak k ovrednotenju (ne)kakovosti družbene odgovornosti. Država bi zaradi vtisa nagrajevanja do okolja prijaznih združb lahko ob sicer (strateško namerno) povečani povprečni stopnji obdavčitve dobička nato zniževala obdavčitev tistim združbam, ki bi v delitvi, upošteva dosežek po novi (dodatni) meri uspešnosti, razporejale izid družbeno (bolj) ustrezno.

Na naslovno vprašanje kaže za zdaj odgovoriti takole: Vztrajanje na dobičkonosnosti kapitala kot prevladujoči ali celo edini meri uspešnosti podjetij in celo »zavodov« je v nasprotju vsaj s tremi zahtevami (b, c, d) glede družbeno in razvojno naravnane mere uspešnosti združb. Zato kaže razmisliti o tem, da bi v izogib družbenim nasprotjem, ki jih povzroča obstoječa oblika kapitalizma z dano mero uspešnosti, s čimprejšnjim prikazovanjem (presežne) dodane vrednosti in priznanih stroškov (vsaj) dveh velikih neznank kot vzporednih kategorij poslovnega izida v posebnem računovodskem izkazu združb pomagali tlakovati pot v še ne(po)imenovani družbeni sistem manjše dohodkovne neenakosti ljudi in zmanjšati obseg nenadzorovanega izkoriščanja omejenih zmogljivosti planeta, na katerem živimo.

Strateško razmišljujoči upravljavci in ravnatelji naj se zavedajo, da bi/bo ne le sprememba, ampak že dopolnitev mere uspešnosti nujno povzročila vsebinske spremembe tudi ostalih določil družbeno-ekonomskega sistema, torej tudi lastninskih, organizacijskih in upravljaljskih oblik. Sprememba vseh treh oblik bo seveda imela neposreden vpliv tudi na način določanja (potrebne usposobljenosti) ravnateljev združb, zahtevane značajske lastnosti, njihove pristojnosti in posledično razmerja z drugimi zaposlenci.

Literatura in viri

- Bergant, Ž. (2017). Dodana vrednost iz novega zornega kota, Ljubljana: Inštitut za poslovno računovodstvo.
- Bohinc, R. (2016). Družbena odgovornost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Založba FDV.
- Černe, F. (1981). Splošna teorija ekonomskega sistema družbe. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije.
- Lipovec, F. (1987) Razvita teorija organizacije, Maribor: Založba Obzorja.
- Mihelčič, M. (1983) Usmerjanje delitve in razporejanje čistega dohodka v gospodarstvu. Ljubljana: ČGP Delo – tozd Gospodarski vestnik.
- Mihelčič, M. (2016). Consequences of differences in governance bodies' perception of income distribution theories on stakeholders' motivation, V A.S. Sitar (ur.), Proceedings of 4th International Conference on Management and Organisation »Corporate Governance Challenges and Development« (str. 19-34), , Brdo pri Kranju, 9. in 10. junija 2016. Ljubljana, The Slovenian Academy of Management.
- Rozman, R.; Kovač, J. (2012). Management. Ljubljana: GV Založba.

Prof. dr. Miran Mihelčič, rojen leta 1942 v Ljubljani, je univerzitetni diplomirani ekonomist (1965), magister (1972) in doktor (1982) poslovno organizacijskih znanosti. Je upokojen redni profesor za ekonomiko in organizacijo poslovanja na Fakulteti za računalništvo in informatiko Univerze v Ljubljani. V svojem raziskovalnem delu se je posvečal predvsem uporabniškim vidikom teorije organizacije, analizi poslovanja in organizacije, delitveni problematiki ter organizacijskim in ekonomskim vidikom ravnateljskih informacijskih sistemov. Zaradi svojih prispevkov k delu Društva slovenska akademija za management, kjer med drugim usmerja delo sekcije za izrazje, je bil leta 2017 imenovan za častnega člana tega društva.

Financial literacy among Slovenian students: influence of family, education and peers

Anamarija Cijan, Lea Jenič, Amadeja Lamovšek, Ema Leskovšek, Jakob Stemberger

Contemporary financial markets are becoming increasingly complex and difficult to understand, while at the same time people are equally responsible for their assets as in the past. Consequently, financial literacy is acquiring meaning, since it enables us to handle our finances wisely. The main objective of this paper is to find out how key socialization agents - family, pets and education - influence financial literacy and how financial literacy affects financial management. The study involved 120 students from various faculties. We have found that the parents' inclusion of children in financial decisions can adversely affect the financial literacy of children, which means that parents may be a weak influence or are disregarded. At the same time, the research has shown that education in the field of finance does not affect the financial literacy of an individual. Furthermore, the survey confirmed that peers have an impact on financial literacy in the individual's financial behaviour and that this influence is negative. Finally, with the help of the questionnaire, we came to the conclusion that financial literacy does not affect the individual's handling of finances. The article is of great importance in the field of financial management, as it reveals that financial literacy among students is still at a low level and it also encourages the development of students' knowledge in the field of finance. With practical and theoretical education, students would be better equipped to manage their finances and in this way also contribute to improving the financial condition of our society in general.

Key words: financial literacy, family, peers, education, financial management

Will the indicator of formal social units' performance be changed?

Miran Mihelčič

Changes in the development of production factors and social relations in the modern society raise the question of adequacy of the current motivational system so for formal social units' governors as for the owners of participated production factors, in particular employees, and other stakeholders. Looking for the answer how to distribute the value added in units (firms), themes of social responsibility, contributions of the owners of production factors to value added, and the risk these owners assume, are highlighted. Taking into account the above mentioned dilemmas the paper elaborates the necessary change or at least the refinement of the indicator of the units' performance, which is now used in the capitalistic system, and how it will influence the task of management.

Key words: management, value added, social responsibility, risk, factors' contribution, value added distribution